"האישה אינה קיימת"

כריסטיאן אלברטי

רוח החלה לנשוב. קולות נשים מופיעים בכל מקום, שוברים שתיקה שהגיעה מרחוק. הם תובעים באופן לגיטימי את האיווי שלהם לשוויון וחופש, מגנים אי צדק סקסיסטי ואלימות כנגד נשים. פסיכואנליזה ממלאת תפקיד בתנועה זו.

לוגיקה פרוידיאנית (φ–)

נשים נמצאות בראשית הפסיכואנליזה. במהלך הקשבתו להן, פרויד איפשר שישמע קולן, חסר-התקדים, ביחס לחיי האהבה ולחיים המיניים שלהן, בזמנים בהם הן נתפסו כמולידות בלבד. אך הוא נושא את הסימן של תקופתו ו "מסורת של עבר ארוך". כיום היינו אומרים שהתפיסה הפרוידיאנית של נשיות היא פאלוסנטרית. אכן, פרויד הלך עם הפאלוס, כסמל לסירוס, כדי לחשוב על הנשי. בלא מודע, ההוויה הנשית תהיה מסומנת, באופן בלתי הפיך, בחסר המושפע מסימן מינוס. נקודת מבט זו מושרשת בכוח ההטבעה (זיכרון ילדי) של ההשוואה הדמיונית בין הגוף של הזכר והנקבה, שגורמת לאמונה בהעדר בצד הנשי, ובסירוס של האם. בעקבות ה "יש" (avoir) הנקשר לגוף, הגבר חושב על עצמו כשלם, בעוד המין השני יהיה מסומן בחוסר שלמות בלתי הפיך, שבצידו אכזבה, תביעה, חמדנות ויריבות נצחית בין גברים ונשים.

זה מה שהמם פמיניסטיות רבות: למצוא בכתבים של פרויד את ה topos הכי בלתי נסבלים, שעושים מהאישה הוויה חסוכה שניחנה ברגש נחיתות.

לוגיקה זו, שכרוכה בלדמיין שהאדיפוס עבור הילדה מתחיל מהגרסה הגברית שלו, מובילה לנתיב מענה לעבר הנשיות. פרויד בעצמו היה מודע למגבלות של גישה זו – עבור נשים, כמו גם עבור גברים, כשהוא נתקל באניגמה של הנשיות, שלא ניתנת לפתרון באמצעות התסביך האדיפאלי. מכאן מילותיו הנחרצות של לאקאן: "בכדי לאמוד את התעוזה האמיתית של הצעד שלו, מספיק להעריך את התגמול שלו, שלא איחר לבוא: הכשל ביחס לאופי הרב- גוני של תסביך הסירוס"[1]. האם לא צריך היה לקרוא את הסירוב לנשיות באופן אחר? זו תהיה דרכו של לאקאן.

ההסתתרות (occultation) של העקרון הנשי "לא נוכל יותר עם האב"

לאקאן ניסח את העקרון האדיפאלי, תחילה דרך צמצום שפתי של המיתוס, עם **ש**ם ה**א**ב והמטאפורה האבהית. דרך האופרציה הזו של הסמלה, **ש**ם ה**א**ב מחליף את הלא ידוע (X) של האיווי של האם, ומעניק לו משמעות. הסובייקט מובל, לפיכך, אל קשר מנורמל עם איווי, על ידי כפיפות לחוק הסמלי. האפקט של המטאפורה הוא לרתום סובייקטים לחשוב, להנות, לפרות ולרבות ועוד, בתוך הנורמות של האידאלים הקלאסיים המקובלים של מינם.

בעת זו של סטרוקטורליזם, לוי שטראוס פיתח תאוריה, לפיה נשים מעורבות, כאובייקטים של חליפין, בין שושלות אנדרוסנטריות יסודיות. לאקאן זז מהמשגה זו. לא הייתה לו כל בעיה

להצביע על כך ש "יש משהו בלתי מקובל" בעמדה של האישה, בשל "עמדתה כאובייקט" [2], למרות שמצד שני היא, כמו גם הגבר, לחלוטין כפופה לסדר הסמלי.

הוא רואה בזה את "ה (....)אופי הקונפליקטואלי (...), ללא מוצא, של עמדתה – הסדר הסמלי באופן ליטרלי מכניע אותה, מתעלה עליה"[3]. במשטר זה של "כל הגברים"[4], שאין לו כל היסוס לתארו כproudhonian , הניסיון לתת לה מקום (של אשת איש, אם, בת של וכדומה) נדון לכישלון, ולא חדל לעורר מרד. חלק מהנשיות לא מצליח למצוא את מקומו בעולם – זה באמת בלתי אפשרי למיקום, וזה לא חדש!

חלק זה נלקח בחשבון על ידי לאקאן בשלב מאד מוקדם, כשהתנגד לפסיכואנליזה שהבטיחה "שלווה בבית", שתצמצם את האישה לאם ואת הגבר לילד. איך נאמר זאת טוב יותר, מאשר - שלעליונות של האב בייסוד התרבות שלנו, יש צד הפכי, שלאקאן ניסח כ "ההסתתרות של העקרון הנשי תחת האידאל הגברי"[5].

סמבלנטים

פורמליזציה זו הובילה אותו, בשלב שני, לצמצם את האב לא לשם, אלא לפונקציה, שמאפשרת ריבוי של תמיכות: **ש**מות ה**א**ב. למעשה, לאקאן כבר איבחן את הירידה של האב הכל-יכול בשנות ה 30. אין ה**א**ב, אלא נחיל של מסמנים (מסמני אדון), שמסוגלים לשיים את אופני ההתענגות של תקופה. ריבוי זה אחראי למוטציות עכשוויות, ובייחוד למגוון הרחב בחיי המין: כל אחד ממציא את הדרך שלו או שלה להתענג ולאהוב, בכך שהוא תובע שם עבור התסריטים, שמדיחים את אדיפוס כפתרון היחידי לאיווי.

כל האדריכלות האדיפאלית הסמלית הזו, הבנויה על דימויים ומסמנים, היא לא יותר מאשר פיקציה, שבה נחשף אופי הסמבלנט, שלאקאן קידם את ערכו והשימוש בו. הפאלוס, סמל של כח סימבולי שהאב מעביר כאידאל, הוא גם רק מראית-עין, שמשמשת כחיפוי עבור גברים וגם נשים, בהתאם לווירילזציה או פמיניזציה של נראות (*paraître, par-être*), כדי לטפל במיני.

לאקאן, לפיכך, ניבא את העידן של הנזילות של המגדר, שסחפה הרחק את הבינאר גבר/אישה. גברים, נשים ומגדרים מכל הסוגים, הם קודם כל הוויות של שפה. אבהות, ובקרוב מאד אימהות ונישואין הופכים לפיקציות בלבד. אין סיבה להאמין עד הסוף בכל "השטויות" המסמניות [6], אומר לאקאן הוולטריאני, כשהוא מתייחס באירוניה למלאכותיות של השפה – בעודו מראה את השימושיות של המסמנים כסמבלנטים.

אך יש עוד. הקול של נשים באנליזה ידחוף אותו לשרטט את מלא ההשלכות על ההבניה וצורות האיווי. לאקאן מובל לקחת בחשבון את הדיסוננס בין, מצד אחד, העמדות המיניות המוגדרות ב**א**חר, שמשאילות את עצמן לכל מיני גלישות מסמניות, ומצד שני, עודף ההתענגות הייחודי לכל אחד, שנובע מאינרציה גדולה. במילים אחרות, מנקודת המבט של השיחים, יש מתח בין מסמן האדון S1, שמקבץ והופך לאידאל, לבין a, אובייקט ההתענגות.

כתוצאה מכך, לאקאן ילך אל מעבר למתח הזה בין S1 לבין a, נגזרות של הפאלוס, כדי ללכת בדרך של התענגות משלימה, שמתנגדת למובן מיני.

סקסואציה

לאקאן הציג את המונח סקסואציה, כדי להצביע על אלמנט סובייקטיבי של בחירה, אשר תורם למה שהוא כינה: נוסחאות הסקסואציה.

נוסחאות אלו נותנות נקודות ייחוס על האופן האפשרי לשכון במין, מעבר לכינוי הסטריאוטיפי גבר/אישה. כך, בסמינר שלו ׳עוד׳, הוא מצהיר על בחירה זו, במונחים של ״החלק המכונה גבר״[7], ״החלק המכונה אישה״.

״החלק המכונה גבר״ מאפשר לסובייקט כלשהוא לשכן את עצמו תחת הממלכה של הסירוס, במובן של הגבול שהפונקציה של השפה מציבה. הממלכה של החסר, לפיכך, ממוקמת כאן בצד של הגבר! ההתנסות של הגוף, שתואמת לכך, היא זו של התענגות שמוגבלת לאיבר הפאלי, ממוקמת, מורגשת כמחוץ לגוף. חלק זה תוחם, אם כן, את העולם של המיניות, שבו אחד אוהב או מתאווה לאחר בעזרתה של הפנטזמה : מהגוף של האחר לא ניתן להתענג אלא באופן מנטלי ($◊a).

״החלק המכונה אישה״ אינו נענה לשום יחס אוניברסלי, אלא רק ליחס קונטינגנטי אל הפאלוס. זה אינו תפוס כולו בממד הפאלי, מפני שבשורש של ה לא-הכל הזה, לאקאן מניח התענגות נשית כשלעצמה: התענגות של הגוף שלא ניתן לומר אותה, ללא צורה או הגיון. אם נאמר שהיא נשית ״לא כשלעצמה״, זה במובן שזו המיניות הנשית שמאפשרת שיתפסו אותה טוב יותר: במונחים דמיוניים, היבשת השחורה הפרוידיאנית או הרגש האוקיאני; ובמונחים לוגיים, האין סוף או ה לא-הכל. זה אכן הדימוי של התענגות ״עטופה בסמיכות של עצמה״[8], שהחל מ ׳ההערות המנחות לכנס על המיניות הנשית׳, הצביע על היחס לאין סוף. את האפקטים האלה, של ה ללא גבול, ניתן למצוא במיוחד במיסטיקה או בצורות של נטישה עצמית, שחומקות מהמסגרת שנותנת הפנטזמה.

חלק זה, המכונה אישה, אין לו שום אומדן משותף עם האידיאלים, כי הוא אינו ניתן לרישום בסדר של הערכים, אלא באחד-יות. unicity , זו אופנות של התענגות שעושה מכל אישה יוצאת מן הכלל, ושתחת כותרת זו לא ניתן לקבץ אותה.

ולכן אין שם שיכול לייסד קבוצה של ״כל הנשים״. לאקאן כותב חסר זה של שם כ (S(Ⱥ). בהיותה מחוץ לשפה, התענגות זו לא נותנת כל אפשרות לעגון בהזדהות, אתה לא מזהה את עצמך בה, עד לנקודה שבה לאקאן יכול היה לומר, שהיא מעוררת את התחושה של היותה אחרת לעצמה. מה שמגיב לחסר הזה באחר היא הדרישה למילת אהבה, כדרך היחידה האפשרית למילוי מקום. מבנים מסמניים אלה של הגוף, מאפשרים להטות את הצורות המובחנות של אהבה ואיווי, פטישיסטיות או ארוטומאניות, בהתאם לנתיב המועדף של האובייקט, או של האהבה, כתנאי של התענגות.

הצעד המכריע שעשה לאקאן הוא להציע, שבעוד נשים נתקלות, ללא תיווך, בהתענגות הנוספת הזו, בעצם אין להן על כך מונופול. זה חל גם על גברים. את מה שלאקאן מכנה, עקרון נשי, ניתן להכליל לגברים, ולהאיר אותו כעקרון של התענגות, שמחזיק מעבר למשמעות הפאלית : הוא מעניק להתענגות את הסטטוס העמוק ביותר.

שאיפה עכשווית לנשיות

בהצהירו ״האישה אינה קיימת״ [9], לאקאן צפה סוגייה, אולי הסוגייה המרכזית של העולם העכשווי: כן, יש נשים, כן, ועוד איך! הן בכל מקום. גברים לא התגברו על כך, וגם לא נשים. ההתנגדויות החזקות ביותר, בגוונים של דליריום וזעם, אלו של גברים, כמו גם של נשים,

מדובר ברצון לצמצם שאיפה זו לנשיות, בחזרה אל הסדר האנדרוסנטרי. ז׳.א.מילר רואה בשאיפה זו, את אחת התופעות העמוקות ביותר של הציוויליזציה שלנו: ״הסדקים הגדולים בין הסדר הישן לחדש, להם אנו עדים, ניתנים לפענוח, לפחות בחלקם, כנסיגה של הסדר הגברי מפני המחאה הנשית״ [10]. הנשי, שז׳.א.מילר מדגיש את חשיבותו ההולכת וגדלה, אינו מהסדר של אדון חדש, מפני שכמו שראינו, הוא חומק כשלעצמו מכל אדנות, כל ידע.

ברצון ״להרחיק את הפאלוס״, האם לא הקדים לאקאן, במובן מסוים, את הנאו-פמיניסטיות של היום, שהיו רוצות לשחרר את עצמן ממשמעות מינית, כפי שהיא מקובלת אצל האחר?

מעבר לטרנספורמציות השונות שהנאו-פמיניזם עבר מאז שנות השבעים, נע מפמיניזם פוליטי (שחותר לשליטה) לפמיניזם של הגופים (״בעד סקס״), הנשיות תמיד התעקשה. היום הדבר מופיע כסוגיה בסיסית, שגוברת על תאוריות מגדר. ברצון ״לבטל חלוקה מגדרית״, תאוריות אלו הכחישו את המסמן אישה.

בלב התנועה הזו, הניסיונות האחרונים שניסו לעשות רפורמה בשפה, נתקלו בתפקוד הדיבור והשפה. האם המאמץ הזה אינו לשווא, מכיוון שבלתי אפשרי לדבר מחוץ למגדר ומחוץ לגוף, מבלי להיות מוחזר אל שתיקה? הנתיב של האות, מחוץ למובן, שעליו המליץ לאקאן, מופיע כפורה, הרבה יותר, והוא שפותח פרספקטיבה חדשה על הפמיניזציה.

בעוד שמרדף חסר נשימה מתנהל אחר הסמבלנטים, שחשודים תמיד כנקבעים על ידי האחר, מגמה אחרת בנאו- פמיניזם העכשווי עושה רעש גדול. בחיפוש אחר עקביות אונטולוגית רבה יותר של נשיות, מתמקם הקרב הפוליטי במקום של הגוף הנשי עצמו, בניסיון לשליטה בהתענגות. הוא דוגל במיוחד בלסביות פוליטית, כדי לשחרר את עצמו בצורה טובה יותר מהכח הגברי. האם האחווה השקרית של הגופים, שנובעת מכך, אינה תוצר פיקטיבי, שמבוסס, בסופו של דבר, על הדמיוני של הגופים?

לאקאן הלך בדרך אחרת מזו של השיח. הדרך, חתרנית באופן רדיקאלי מהמסורת, מצאה את המקור שלה בדיבור של אנליזנטים ואנליזנטיות.

ההגדרה של הנשיות לא מותירה אותנו שלווים. ההוויה שהדיבור נותן לנו אינה עקבית, היא חמקמקה, מה שמכוון אותנו לתשוקה למילה נכונה, שלבסוף תיתן ביטוי להוויה נשית אותנטית. האין זה מה שיכול לדחוף אישה, לחפש באנליזה קרקע פחות חלקלקה? או כמו שאומר לאקאן על נשים: ״את הכל ניתן (p-eut) לומר, גם אם הוא נובע ללא הגיון״ [11]. בדרך זו מובילה האנליזה, אל מעבר לפיקציות שהאחר הועיד לנו, אל מפגש עם הקונטינגנטיות של המסמנים ששלטו בחיינו.

מעבר לפקק הפנטזמטי, שמפצה על החסר האונטולוגי שלנו, האנליזה חושפת את ההתנסות שלאקאן קורא לה, מין ככזה, החל מהלוגיקה של ׳לא-הכל׳. היא מצוידת ברשת שהיא בסיסית יותר מזו של הפנטזמה, יציבה יותר מזו של הערכים של הג׳נדר, חזקה יותר מהכל, שם היכן שאנו באמת קיימים, ובאופן ייחודי. במובן זה, זו הדרך של הסימפטום, שגורמת לנו לפמיניזציה.

זה שיש נשים ולא האישה, לא אומר שהקיום שלהן מקדים את המהות שלהן, אלא שהוא ״הולך אל מעבר למהות של הנשיות״ [12], בהתאם לנוסחה של מילר.

מה אנו יכולים ללמוד מההתנסות של האנליזה? מה אנחנו יכולים לחלץ מהעיקרון הנשי של שיטות הריפוי כיום, אלו של נשים כמו אלו של גברים? אנו נרוויח מלתת למתמות של לאקאן, לגבי צורות האיווי הגבריות Φ(a) או הנשיות Ⱥ(φ) את ערכן העכשווי.

לכך ניתן לצפות משיח האון ליין הבינלאומי הגדול של ה WAP, שיעז להמר על הכל מכיוון...שהאישה אינה קיימת!

תרגום מצרפתית: תמי וייל, חמוטל שפירא

קריאה: פרלה מיגלין

_____

[i]. Lacan J., « Subversion du sujet et dialectique du désir dans l'inconscient freudien », Écrits, Paris, Seuil, 1966, p. 821.

[ii]. Lacan J., Le Séminaire, livre II, Le Moi dans la théorie de Freud et dans la technique de la psychanalyse, texte établi par J.-A. Miller, Paris, Seuil, 1978, p. 305.

[iii]. Ibid., p. 304.

[iv]. Ibid.

[v]. Lacan J., « Les complexes familiaux dans la formation de l'individu. Essai d'analyse d'une fonction en psychologie », Autres écrits, Paris, Seuil, 2001, p. 84.

[vi]. Miller J.-A., in « Le Parlement de Montpellier », journées UFORCA des 21 & 22 mai 2011, inédit.

[vii]. Lacan J., Le Séminaire, livre XX, Encore, texte établi par J.-A. Miller, Paris, Seuil, 1975, p. 74.

[viii]. Lacan J., « Propos directifs pour un Congrès sur la sexualité féminine », Écrits, op. cit., p. 735.

[ix]. « La femme n'ex-siste pas » (Lacan J., « Télévision », Autres écrits, op. cit., p. 537).

[x]. Miller J.-A., « Progrès en psychanalyse assez lents », La Cause freudienne, no 78, 2011, p. 197.

[xi]. Lacan J., « L'étourdit », Autres écrits, op. cit., p. 466.

[xii]. Miller J.-A., « Liminaire », Ornicar?, no 22-23, printemps 1981, p. 1.